

BOJANA SCHUBERT

Zavod za lingvistička istraživanja

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Ulica književnika Ante Kovačića 5, HR-10000

bmarkovi@hazu.hr

S PREPORODNIH MARGINA – JOSIP VRAČAN I NJEGOVI JEZICI

U neslavnom nizu zaboravljenih kajkavskih pisaca o kojima se danas ništa, ili gotovo ništa ne zna, nalazi se i Josip Vračan – varaždinski profesor, ludbreški svećenik i zagrebački kanonik koji je živio krajem 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća. U literaturi se o njemu mogu naći relativno oskudni biografski podaci, a informacije o njegovu književno-jezičnom radu mahom se donose fragmentarno i usputno u radovima koji se bave drugim temama. Da bi se produžilo i zaokružilo poznavanje Vračanova lika i djela, potrebno ga je staviti u fokus analize te kompletirati i analizirati njegovu književno i jezično stvaralaštvo u kontekstu vremena u kojem je živio. S tim je ciljem u Zavodu za lingvistička istraživanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti pokrenut projekt naslova *Popunjavanje bjelina na suvremenoj i povijesnoj kajkavskoj jezičnoj karti* gdje se, između ostaloga, istražuje upravo višejezični korpus Vračanovih pisanih djela. Na tom je tragu i ovaj rad koji donosi rezultate nedavno provedenih arhivskih istraživanja bacajući novo svjetlo na Vračanovu biografiju, bibliografiju, kao i na (više)jezičnu povijest ludbreškoga kraja.

1. Zaboravljeni *kajkavski* pisac Josip Vračan

Jedan od najranijih spomena Vračanova imena i djela onaj je iz studije poznatoga devetnaestostoljetnog slavista Pavela J. Šafárika. U svom djelu *Geschichte der südslawischen Literatur* iz 1865. autor donosi osnovne Vračanove biografske podatke pa tako kaže da se rodio 6. veljače 1786. u Zagrebu, da je bio kapelan u Zajezdi, kateheta narodnih škola i gimnazijski profesor gramatike u Varaždinu, a od 1815. župnik u Ludbregu i vicearhiđakon koprivnički (Šafárik 1865: 299). Od Vračanovih djela spominje pjesmu naslova *Vesela domorodnoga jezika pesma ...* iz 1830. posvećenu biskupu Alagoviću; prijevodnu dramu *Sveti Bernard* iz 1815.;

četiri knjige tumačenja evanđelja *Razlaganja sveteh evangelijumov* iz 1823., *Prodečtvo na den opslužavanja Bogu...* – propovijed posvećenu oslobođenju pape Pija VII. tiskanu 1814. i *Mrtvečko prodečtvo...* – posmrtni govor Ani Drašković tiskan 1823.¹

Četiri godine ranije, Kukuljević u svojoj *Bibliografiji* nabraja tih istih pet Vračanovih tiskanih djela (1860: 177).

Sljedeći devetnaeststoljetni izvor u kojem pronalazimo zapis o Josipu Vračanu jest *Biographische Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* iz 1885. u kojem se podaci preuzimaju iz Šafárika.

U dvadesetom stoljeću Vračana spominje nešto više izvora od kojih je vrlo informativna Čuvajeva treća knjiga *Građe za povijest školstva*. U tom djelu autor obrađuje period od 2. ožujka 1835. do 31. prosinca 1851., a o Vračanu kaže sljedeće:

»Vračan Josip, kanonik kaptola zagrebačkoga. Rođen 6. veljače 1786. u Zagrebu, gdje je 15. siječnja 1849. umr'o. Iza svršenih teoloških nauka posta upraviteljem župe u Zajezdi, onda oltarnikom u Varaždinu i katehetom narodnih škola. Kratko vrijeme izatoga posta gramatikalnim učiteljem gimnazije varaždinske, no doskora napusti tu službu i ode 3. studenoga 1815. za župnika u Ludbreg, gdje je postao vicearcidakonom koprivničkoga kotara, u kojemu je svojstvu blagotvorno djelovao punih 29 godina nastojeći mnogo oko povećanja broja školskih polazajnika i što boljšega napretka školske mladeži. Njegovim nastojanjem kod grofa Batthanja sagrađena je vrlo lijepa školska zgrada u Ludbregu, zatim u Imbriovcu, Đelekovcu i Martijancu; konačno je uveo za jedan dio školske mladeži posebno podučavanje. Za blagotvorno djelovanje podijeljeno bi Vračanu [sic!] god. 1840. pohvalno priznanje Njegova Veličanstva Ferdinanda V. Iza toga, i to god. 1844., ode Vračan za kanonika u Zagreb, gdje mu namijeniše čast ravnatelja družbe samostanskih sestara milosrdnica, koju je službu revno obnašao sve do svoje smrti« (Čuvaj III 1910: 68).

O Vračanovoj mladosti i obrazovanju općenito nismo pronašli mnogo podataka. Tek se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici čuvaju dva dokumenta iz 1803. kao dokaz polaganja sjemenišnih ispita: Tentamen publicum ex metaphysica et philosophia morali (Subiverunt r. d. Vrachan Josephus ...); Tentamen publicum ex physica et oeconomia rustica (Subiverunt r. d. Vrachan Josephus ...).²

Zanimljiv je podatak da je Vračan kao sjemeništarac 1805. glumio u kajkavskoj drami *Odvečtva iskavci*, a 1807. također u kajkavskoj drami *Porušenje bludnosti po spametnom selskom plebanušu vučinjeno*, u glavnoj ulozi seoskog plebanuša (Šojat 1962: 182; Ljubić 2012: 78). To nam daje naslutiti da je od mladosti gajio simpatije prema dramskoj umjetnosti, što će 1815. rezultirati njegovim kajkav-

¹ Svi su Vračanovi naslovi u Šafárika pisani starom kajkavskom grafijom, u skladu s originalnim zapisima, a ovdje ih donosimo u vlastitoj transkripciji.

² NSK RIIF-80-1250 adl. 8; RIIF-160-233.

skim prijevodom Bedekovićeve latinske drame *Sveti Bernard*.

Po svršetku obrazovanja Vračana pronalazimo kao profesora u Zapisnicima varaždinske gimnazije 1812.–1815. koji se čuvaju u Državnome arhivu u Varaždinu.³ Proforski posao očito mu je omilio te se i tijekom župnikovanja u Ludbregu (1815.–1844.) osobito trudio oko obrazovanja mladih, podučavajući neke i osobno, te oko gradnje škola u Ludbregu i okolici, a zalagao se i za čake slabijeg imovinskog stanja (Cuvaj III 1910: 188).

Spomen o Vračanovu trudbeništvu oko obrazovanja nalazi Cuvaj u Proglasu kr. namjesničkog vijeća od 2. listopada 1838., br. 31.662 gdje se među priopćenim imenima osobitih promicatelja pučkoga školstva nalazi i Vračanovo ime.⁴ Dvije godine kasnije primio je Vračan priznanje samoga cara za zasluge u unapređenju školstva (Cuvaj III 1910: 68).⁵

Iz Cuvajeva vrijednog djela saznajemo nadalje da je Vračan držao svečano slovo prilikom proslave 300. godišnjice utemeljenja reda uršulinki koja se obilježavala u Varaždinu 25. i 26. listopada 1837. Tom je prilikom, napominje autor, Vračan »istaknuo velike zasluge toga ženskog manastira za naučanje, obrazovanje i oplemenjivanje ženske mladeži« (Cuvaj III 1910: 180). Cuvaj doduše ne navodi izvor iz kojeg dobiva te informacije, no izvjesno je da je vidio tiskanu Vračanovu propovijed održanu povodom uršulinske proslave koju ni on, ni drugi Vračanovi biografi, ne spominju. Propovijed naslova *Kanzelrede...*⁶ danas pronalazimo u Knjižnicama Grada Zagreba (R-1818), kao i u Metropolitanu (M 2710, M 22087). Pisana njemačkim jezikom, ali ne i goticom, ta je propovijed objavljena 1838. kod Platzera u Varaždinu.

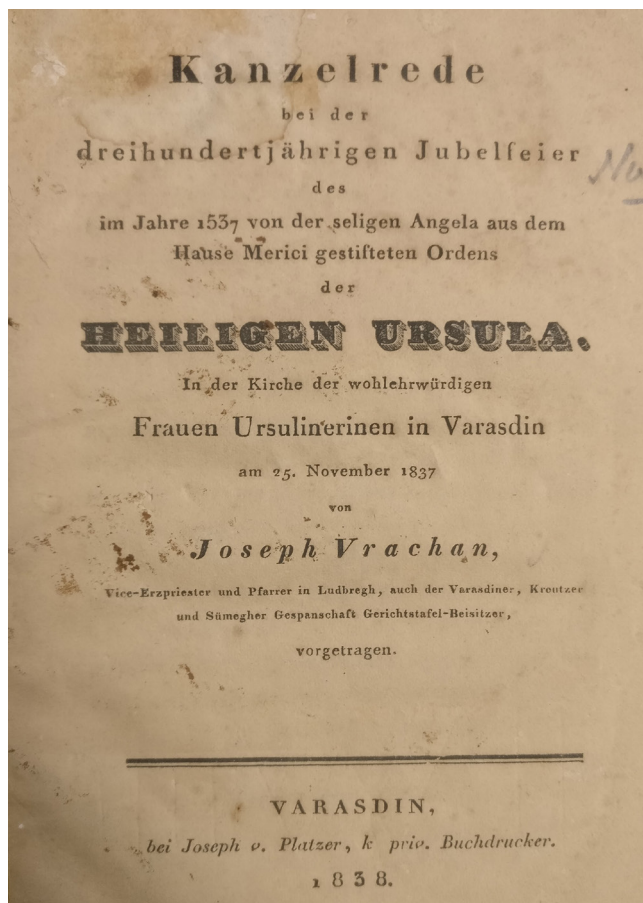
³ U katalogu se spominje da je bio profesorom od 1811., tako piše i Cuvaj, no Zapisnik iz 1811. u međuvremenu se zagubio pa to nismo uspjeli provjeriti.

⁴ Sljedeća se imena spominju u tom proglasu: Karlo barun Prandau; Ladislav Ebner u Varaždinu; Blaž. M. Švigel, Albert Modić, te grof August Oršić u Varaždinu; Juraj Fodroczy u Križevcima; Josip Vračan u Ludbregu; knez Filip Batthani; Ivan Bedenko; Ivan Bradica; Juraj Novosel; grof Drag. Drašković-Trakošćanski; Mirko Inkey-Palinski (Cuvaj III 1910: 66).

⁵ »Nj. c. kr. ap. veličanstvo je izvolilo višnjom odlukom sljedećim osobam, koje su za uskorigiti i unaprediti narodnu izobraženost i pučku obertnost pri osnivanju i podizanju pučkih škola i utemeljivanju potrebitog uzdržavanja školnih učiteljah zagrebskom kr. školnom verhovnom upraviteljstvu u pomoć bili, kao: grofu Karlu Draškoviću od Trakoštjana, Frideriku Blažu Švaglu, sl. varmedje varaždinske prvom, i Ivanu Nep. Raizneru, sl. varmedje zagrebske drugom podžupanu; školnom proinšpektoru, vice-arkidjaku, varaždinskog kotara i župniku i župniku Ludbrežkom, Josipu Vračanu, velikom sudcu sl. varmedje križevačke, Jurju Fodroczyu, vice-arkidjaku Okičkog kotara, školnom proinšpektoru i župniku u Brezovici, Jurju Novoselu, kapelanu u Taborskom kotaru, Tomi Gajdeku, i vice-arkidjaku, školnom proinšpektoru i župniku u Krapini, Ivanu Bedenku, svoje višnje zadovoljstvo po sl. varm. zagrebskoj i varaždinskoj, i po ovdšnjem diecezanskom oficiju premilostivo javiti« *Ilirske narodne novine*, br. 4, 14. sčnja 1840., tečaj VI.

⁶ *Kanzelrede bei der dreihundertjährigen Jubelseier des im Jahre 1537 von der seligen Angela aus dem Hause Merici gestifteten Ordens der Heiligen Ursula: in der Kirche der wohlthätigen Frauen Ursulinerinnen in Varasdin am 25. November 1837 / von Joseph Vrachan, ...*

Rekonstruirana kronika varaždinskog uršulinskog samostana⁷ sadrži zapis o spomenutoj proslavi na temelju pisma onodobne glavarice majke Florijane, koje se u kronici donosi u hrvatskome prijevodu s njemačkog originala. Ondje piše da je dekan i ludbreški župnik Josip Vračan prvoga dana slavlja držao uvodnu propovijed, a drugoga dana vrlo dirljivu zaključnu propovijed (Horvat 1960: 215). Nije sigurno je li *Kanzelrede...* prva ili druga spomenuta propovijed, a onda ni gdje se čuva, ako se čuva, ona druga.

Slika 1. Naslovnica *Kanzelrede bei der dreihundertjährigen Jubelfeier des im Jahre 1537 von der seligen Angela aus dem Hause Merici...* Knjižnice grada Zagreba.

⁷ Zahvaljujem s. Klaudiji Đuran što mi je omogućila da čitam rekonstruiranu kroniku naslova *Povijest uršulinskoga samostana od god. 1703. do 1900.* koja se čuva u varaždinskom uršulinskom samostanu. Riječ je o rukopisu koji je sastavila Terezija Horvat na temelju podataka iz Nadbiskupijskog arhiva polovicom 20. stoljeća. Kako sama napominje u uvodnoj bilješci, originalna se *Kronika* izgubila, to jest, posuđena je izvan samostana i nikada vraćena (Horvat 1960: 2).

Kad već spominjemo kroniku uršulinskog samostana, vrijedi se osvrnuti i na jedan kronološki stariji podatak koji nam otkriva da je još 1815. godine, netom prije nego je postao ludbreškim župnikom, Vračan propovijedao kod uršulinki na hrvatskom jeziku. Kronika kaže da je prilikom proslave zlatnog jubileja zavjeta glavarice, časne majke Salezije, grofice Pejačević, na 7. dan kolovoza 1815. godine, svetu misu u Varaždinu služio biskup Vrhovac, a propovijedao je na hrvatskom jeziku Josip Vračan, profesor gimnazije (Horvat 1960: 185).

U svoj je pak *Diarium (Dnevnik)* Vrhovac zabilježio da je prilikom boravka u varaždinskom uršulinskom samostanu 8. listopada[!] 1815. godine »pjevao svečanu misu pod kojom je hrvatski propovijedao profesor, biskupijski svećenik Vračan« (Vrhovac 2017: 839). S obzirom da na datum 7. kolovoza iste godine, ako možemo vjerovati *Dnevniku*, Vrhovac nije bio u Varaždinu nego u Stubičkim Toplicama, treba pretpostaviti da je došlo do zabune prilikom rekonstrukcije kronike uršulinskog samostana te da je riječ o jednom te istom događaju koji se zbio 8. listopada, a ne 7. kolovoza.⁸ Budući da oba izvora spominju Vračana kao hrvatskog propovjednika, možemo zaključiti da je on bio rado viđen i cijenjen govornik još od mladih dana, prije nego je imao svoju župu – tada mu je bilo dvadeset devet godina, a ludbreškim je župnikom postao samo nekoliko tjedana nakon toga. Također možemo zaključiti da su uršulinke uz njemački, uvažavale i hrvatski (kajkavski) jezik, jer u protivnom ne bi prilikom velike svečanosti slušale propovijed na narodnom jeziku.⁹

Iste godine kada je objavljena Cuvajeva *Građa za povijest školstva* izlazi i vrijedno Strohalovo djelo o svećenicima – hrvatskim književnicima »ovkraj Velebita« (Strohal 1910). Uz osnovne Vračanove biografske podatke, koji se mahom spominju i u Cuvaja, Strohal donosi novi podatak da je Vračan bio prisjednik sudbenoga stola županije varaždinske i križevačke, ali i da se rodio 1785., a ne 1786. kako pišu dotadašnji njegovi biografi. Tom ćemo se Strohalovu tekstu vratiti poslije u radu jer nam je ključan za razmrsivanje zavrzlane oko utvrđivanja autorstva jednoga teksta.

Nadalje Vračana kratko spominju Deželić i Laszowski u svojem izdanju Rakovčeva *Dnevnika* pozivajući se na Wurzbacha i Cuvaja, ne donoseći novih informacija, no donijevši opet 1785. kao godinu Vračanova rođenja. Ne spominju Strohala među svojim izvorima (Laszowski i Deželić 1922: 179/180).

Vračana primjerice ne spominju niti Stanojević u *Narodnoj enciklopediji* (1929.), ni povjesničari književnosti u čijim bismo ga pregledima očekivali naći. Ne spominju ga dakle ni Mate Ujević u *Hrvatskoj književnosti* (1932.), ni Vladoje

⁸ Vrhovac zapisuje da je tog dana položila druge zavjete majka Pelagija, poglavarica samostana. Ne spominje majku Saleziju koja se spominje u uršulinskoj kronici.

⁹ U kanonskim je vizitacijama uršulinskom samostanu iz 1714. godine zabilježeno da djeca uz njemački uče čitati i pisati na narodnom jeziku (Težak 2003: 39).

Dukat u kajkavskoj antologiji *Sladki naš kaj: ogledi iz stare kajkavske književnosti* (1944.), kao ni Krešimir Georgijević u *Hrvatskoj književnosti od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni* (1969.).

Sljedeći Vračanov spomen nalazimo u Barčevoj *Književnosti ilirizma* i taj nam je zapis, iako kratak, izuzetno važan jer spominje Vračana kao prigodničara i autora hrvatskih tekstova koji su objavljeni u zagrebačkom njemačkom časopisu *Luna* (Barac 1954: 8, 11).¹⁰ O tim tekstovima ni prije ni poslije u literaturi nema glasa, a mi smo ih, zahvaljujući Barčevu komentaru, pronašli, te ih donosimo poslije u radu.

U 21. stoljeću o Vračanu čitamo tekst iz pera Mije Korade u *Leksikonu hrvatskih pisaca* gdje se donose šturi podaci preuzeti vjerojatno iz Laszowskog i Deželića, s time da pri nabranjanju djela piše da je Vračan preveo »na kajkavski latinsku dramu *Sv. Bernard* Kazimira Bedekovića, objavio dva prigodna govora i jednu pjesmu te zbirku propovijedi u četiri knjige«. Autor ne navodi naslove govora (LHP 2000: 777).

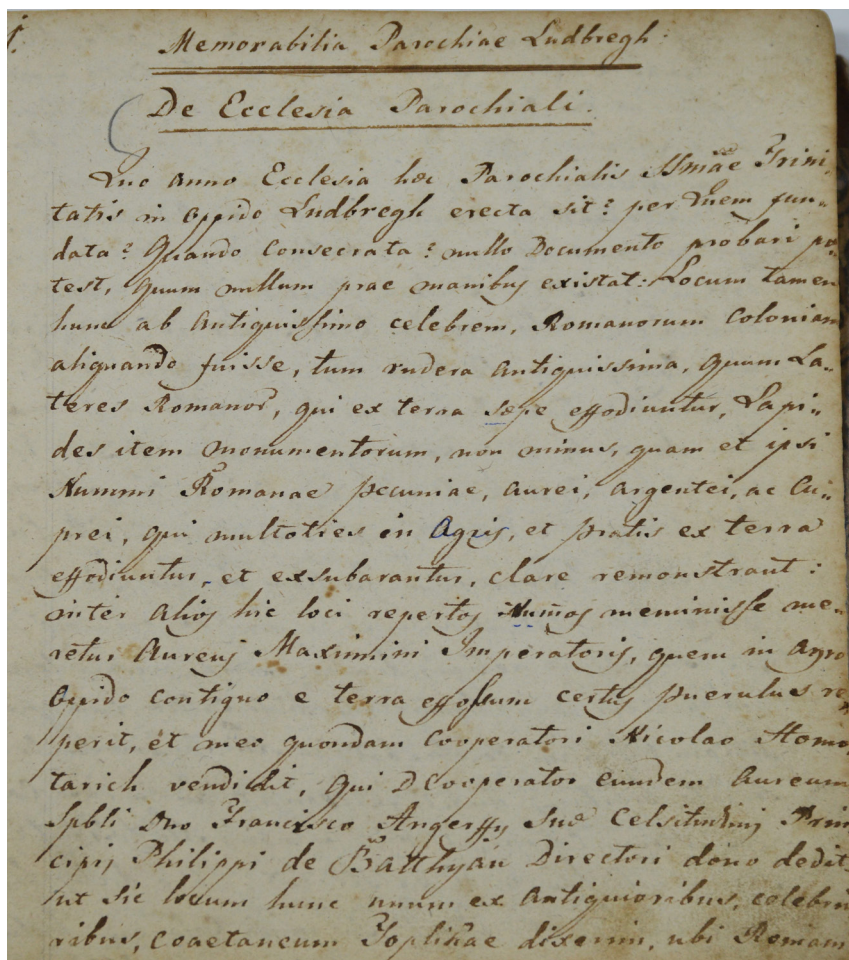
Pišući o Vračanovu prijevodu drame *Sveti Bernard*, i Batušić donosi osnovne Vračanove biografske i bibliografske podatke (Batušić 2002: 152). Na temelju njegove izjave da je Vračan tiskao »kratki komentar Evandjelja«, možemo jedino zaključiti da autor nije držao u ruci Vračanova *Razlaganja sveteh evangelijuma* koja su tiskana u četiri knjige i ukupno obasežu osamstotinjak stranica.

U odnosu na dotad objavljenu literaturu, nove podatke o Vračanovu životu donosi monsinjor Josip Đurkan u monografiji naslova *Proštenište Predragocjene Krvi Isusove u Ludbregu* objavljenoj 2011. godine.¹¹ O Vračanu piše iz perspektive povijesti ludbreške župe te ga spominje na više mjesta, a najvrjednija informacija je ta da Vračan tijekom svojega župnikovanja u Ludbregu (1815.–1844.) započinje pisati *Spomenicu ludbreške župe* (Đurkan 2011: 32). Ta se rukopisna *Spomenica (Memorabilia Parochiae Ludbregh)* i danas čuva u župnom dvoru u Ludbregu,¹² a pisana je od Vračanove ruke latinskim jezikom. Autor u njoj najprije govori o važnim povijesnim događajima vezanima za ludbreško proštenište te o svojim prethodnicima, popravcima crkve i sl., a kroniku vodi do 1844., dokad ostaje župnikom u Ludbregu.

¹⁰ Na tu mi je informaciju skrenula pažnju Barbara Štebih Golub na čemu joj srdačno zahvaljujem.

¹¹ Predaja govori da se u kapelici dvorca Batthyany 1411. godine dogodilo čudo. Naime, svećenik koji je služio misu posumnjao je u pretvorbu tijela i krvi Kristove, a onda se tijekom liturgije zaista vino pretvorilo u krv. On je najprije o tome šutio, a krv je spremio na sigurno. Tek pred konac života otkrio je tajnu, a čudo je priznato kao autentično papinskom bulom 1513. godine. Dio krvi čuva se u Vatikanu, a dio u Ludbregu koji je otada poznato i rado posjećivano proštenište (<http://www.svetiste-ludbreg.hr/dogadjaj-pretvorbe-krvi-kristove.html>).

¹² Zahvaljujem monsinjoru Đurkanu što mi je omogućio da čitam i snimim *Spomenicu*.

Slika 2. Spomenica ludbreške župe / Memorabilia parochiae Ludbregh.

Župni dvor Ludbreg.

Drugi su župnici dopisali nekoliko latinskih tekstova, a od 1879. pisana je *Spomenica* hrvatskim (standardnim) jezikom.

Iz *Spomenice* saznajemo da je Vračan tijekom triju desetljeća župnikovanja u Ludbregu bio vrlo zauzet oko popravaka ludbreške župne crkve pri čemu mu je svesrdno pomagao patron, ludbreški knez Filip Batthyany¹³ s kojim je bio u dobrim odnosima (Đurkan 2011: 46, 47, 53).

Đurkan u svojoj monografiji piše posebno zanimljiv tekst o latinskim natpisima u ludbreškoj crkvi koji su nastali u Vračanovo vrijeme. Primjerice, jedan od

¹³ Knez Filip Batthyany (? – 1870.) bio je vlasnik, a ujedno i posljednji feudalni gospodar grada Ludbrega od 1815. godine.

natpisa kronogram je koji sadržava godinu 1829., kada je zagrebačkim biskupom proglašen Aleksandar Alagović, a govori o popravku ludbreške crkve. U Đurkanovu prijevodu natpis glasi: »Obudovjela obnovljena / da bi dovršena / živučen (sic!) biskupu Aleksandru / Alagoviću / bila podvrgnuta« (isto, 47). Kako je gore spomenuto, 1830. godine objavljena je i Vračanova *Vesela pesma...* prigodnica povodom ustoličenja biskupa Alagovića, koja također završava kronogramom, što ćemo pokazati poslije u radu.

Iz drugog natpisa u ludbreškoj crkvi saznajemo da je sama obitelj cara Franje I. Habsburškog pohodila ludbreško svetište 1817. godine (Đurkan 2011: 48). O tom je događaju izvijestio Vračan kratko i u *Spomenici*, a detaljnije u tekstu *Adventus suas Maiestatum ad Arcem Ludbreg describitur*, gdje piše da su car Franjo I. i carica Karolina navratili u Ludbreg vraćajući se iz Krajine prema Beču. U dvorcu je Vračan tada održao »poznati govor« (nije nam poznato postoji li pisana inačica govora) pred mnogobrojnim velikašima koji su nazočili gozbi. Drugi dan carski je dvojac posjetio župnu crkvu s namjerom da razgleda monstrancu u kojoj se čuva Predragocjena Krv Kristova. Caru je Vračan dopustio da primi monstrancu u ruke jer je ipak on car i apostolski kralj, dok carica nije imala tu čast jer »je ona samo ženska« (Đurkan 2011: 54).

Đurkan zaključuje da je Vračan tijekom čitavog svog župnikovanja u Ludbregu, koje je trajalo tri desetljeća, bio u dobrim odnosima s gradom te je iza sebe ostavio crkvu u dobrom financijskom stanju, kao i četiri školske zgrade – u Ludbregu, Martijancu, Imbriovcu i Đelekovcu, koje je gradio uz pomoć mecena (2011: 55).

Vračana se, kao mladog tridesetjednogodišnjeg župnika zasigurno dojmio dolazak habsburške carske obitelji u Ludbreg u velikoj mjeri te je o tome ostavio traga na zidovima župne crkve. Četiri godine nakon carske vizitacije, u spomenutoj *Luni*, Vračan je objavio dvije prigodne pjesme na kajkavskome, jednu povodom rođendana carice Karoline *Osmoga svečna 1830.* i drugu povodom rođendana cara Franje I. *Domorodna pesma na dan opslužavanja narođenja Njih veličanstva cesara i kralja Ferenca Prvoga* (1831.). Uistinu je zanimljivo da je uspio objaviti tekstove na kajkavskome – *horvatskom*, narodnom jeziku – u pretežno njemačkim jezikom pisanoj *Luni*. Postoje naime zapisi u kojima se ilirci žale da ih urednik Štauduar odbija ako mu za tisak ponude tekstove na narodnom jeziku (Barac 1954 prema Deželić 1909: 48).

Sljedeći važan kamenčić u biografskom mozaiku Josipa Vračana njegova je korespondencija. Iako je ona razmjerno mala, sačuvana su samo dva pisma s jednim prilogom upućena Ljudevitu Gaju, iz nje iščitavamo da je i Vračana 1835. godine, kada je već bio zreli pedesetogodišnjak, ponio ilirski žar te se želio svrstati u red preporoditelja. Taj nam se podatak čini važnim za razumijevanje

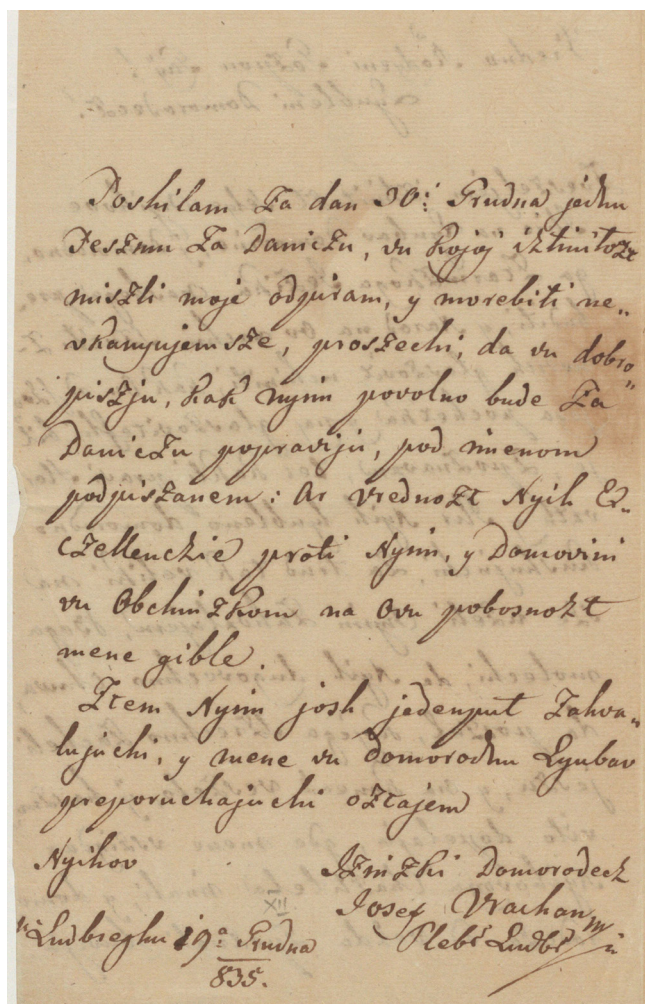
ilirizma u cijelosti, posebice siline kojom je utjecao i na provincijskog svećenika kajkavca te ćemo stoga donijeti ovdje kajkavsko Vračanovo pismo Gaju, a u idućem poglavlju kajkavski dodatak drugomu, latinskomu pismu.

Igrom slučaja, dijelovi su te korespondencije već objavljeni, ne zato jer su Vračanovi, nego zato jer su upućeni Ljudevitu Gaju (v. Ravlić i Horvat 1956: 485–486; Ravlić 1974: 309–311). No, kako je riječ o odvojenim, slabije dostupnim starijim publikacijama, smatramo da je tekstove dobro donijeti na jednom mjestu i obraditi iz perspektive Vračanova života i rada.

Prvo je pismo napisano 1835. kajkavskim književnim jezikom i starom kajkavskom grafijom.

Vredno Rodjeni Poštovan Gaj!
Ljublemi Domorodce!

I veseljem istinitost selje Onihove
Istie na Ljubli Domovine, y Domorodno-
ga Starodavoga Jeklika nashega pre-
buditi, y Narod na ov mactih Ljubli L-
novich glasovih uciniti, kak on od staro-
jega pochetka y naj glasovitefshi bit
je, Ispodnavam, tes kakli pravi Hor-
vath y Isti Njih ljubleno domorodno
dushujechi, Za trud tak veliki na
Istie ucheti Onim Ljublijem, Boga
smolechi, da Njih dugovechno chva,
da postel, kojega Ljubli Ljubli
jednu, y na konect veselo, y hasno-
vito dopelaji, gde mene vsigdar
Njihovoga Chastitela imali, y domo-
rodeca od vezda Ispodnati budeja.

Poshilam La dan 30: Rudna jedm
Fesdem La Danicu, vu broj' iktimtoze
misli moji odpiram, y mvebiti ne..
vkanujem se, proscechi; da vu dobro
pislju, kak' vum povolno bude La
Danicu popraviju, pod imenom
podpislanem: Ar vrednost Njih &
Cellenchie proti Njim, y domovini
vu Obchinzkom na vru potosnost
mene gible.
Item Njim josh jedenzut Zahva,
lujchi, y mene vu domorodnu Lyubar
grajporuchajchi odstajem
Njihov
Ljuboghu 29: Rudna
835.
Ljubochi domorodec
Josip Vračan
Nlebi Ljubochi

Slika 3. Vračanovo pismo Ljudevitu Gaju. Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

Ravlić i Horvat objavljuju ga u prijepisu, dok ga mi dajemo u vlastitoj transkripciji:¹⁴

¹⁴ U transkripciji se vodimo sljedećim grafijskim i ortografskim postupcima i načelima: *ch* > *č*; *ny* > *nj*; *ly* > *lj*; *dy* > *đ*; *er* > *r*; *sh* > *š*; *s* > *ž*. U intervokalnoj poziciji umećemo *j* (*koi* > *koji*), interpunkciju prilagođavamo suvremenoj te velika i mala slova također pišemo u skladu sa suvremenim pravopisom. Vodimo se fonološkim načelom (*detcu* > *decu*; *domorodcza* > *domoroca*; *obszlusavanye* > *opslužavanje*, *obchinzku* > *opčinsku*).

Vredno rođeni gospon Gaj!

Ljubleni domorođec!

Z veseljem istinitost želje Njihove¹⁵ Ilire na ljubav domovine i domorodnoga starinskoga jezika našega prebuditi i narod na ov način svetu znovič glasovit včiniti, kak on od svojega početka i najglasoviteši bil je, spoznavam, ter kakti pravi Horvat i Ilir Njih ljubleno domorodno kušujuči, za trud tak veliki na se vzeti Njim zahvalujem, Boga moleči da Njih dugovečno čuva, da posel kojega srečno začeli jesu i na konec veselo i hasnovito dopelaju, gde mene vsigdar Njihovoga častitela imali i domoroča od vezda spoznali budeju.

Pošilam za dan 30 grudna jednu pesmu za Danicu vu kojoj istinitost misli moje odpiram i morebiti ne vkanjujem se, proseči, da vu dobropisju, kak Njim povolno bude, za Danicu popraviju pod imenom podpisanem – ar vrednost Njih Ekscelencije proti Njim i domovini vu opčinskom na ovu pobožnost mene gible.

S tem Njim još jedanput zahvalujuči i mene vu domorodnu ljubav preporučajuči ostajem Njihov,

i[s]tinski domorođec

Jožef Vračan

Pleb. Ludbr.

U Ludbregu 19a grudna 835.

Iz sadržaja pisma vidimo da je Vračan u prosincu (*grudnu*) 1835. godine želio iskazati podršku ilirskome vođi Ljudevitu Gaju u njegovu domorodnom nastojanju te mu je za objavu u Danici poslao jednu svoju pjesmu. Pjesma se žalost ne čuva zajedno s pismom koje je pohranjeno u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici (NSK 4702 b). Objavljujući prijepis pisma, Horvat i Ravlić u komentaru daju nekoliko informacija o Vračanu te navode da »Vračanova pjesma Narodna Horvatzkoga Slawiana reč, dokument naziranja starijeg naraštaja nije štampana u 'Danici'«. Iz njihova bi se komentara dalo zaključiti da je upravo to naslov pjesme koju Vračan spominje u pismu iz 1835. godine.

S druge strane, zbunjuje drugo Vračanovo pismo upućeno Ljudevitu Gaju 1840. godine na latinskome jeziku. Horvat i Ravlić prepričavaju sadržaj toga pisma: »V. šalje Gaju patriotski sastavak. Gaj ga može ispraviti po novom pravopisu, kome se i on podvrgava. Stvar može izaći pod njegovim imenom, jer se on ne ustručava reći ni pred kime ono, što iz srca govori. Moli Gaja da i njega uvrsti u broj rodoljuba. Pismo je pisano latinski« (Ravlić i Horvat 1956: 486).

¹⁵ *Njih* pišemo velikim slovom jer je riječ o iskazivanju poštovanja, poput *Vi*, *Vas*, iako Vračan u tome nije dosljedan.

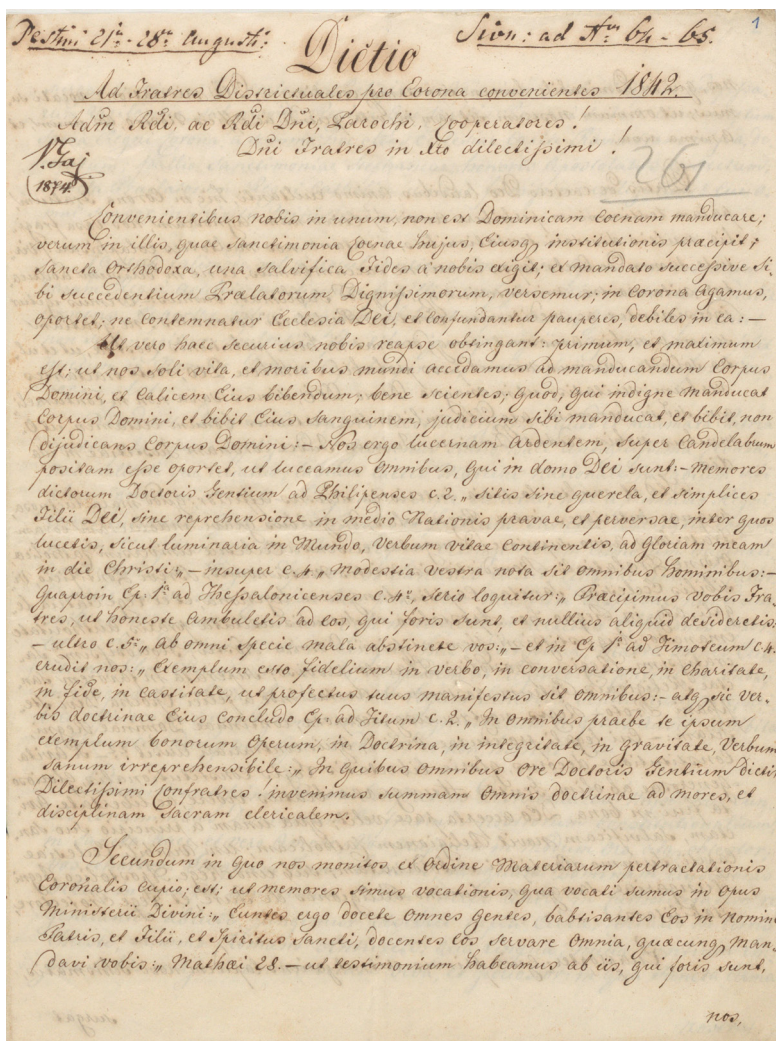
Danas se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici među Gajevom ostavštinom čuva rukopis Vračanove pjesme *Narodna horvatskog Slavjana reč*. Tamo se ona vodi kao prilog drugomu, latinskomu Vračanovu pismu. Ta je pjesma objavljena tiskom zajedno s ostalim jedinicama iz Gajeve korespondencije (Ravlić 1974: 308–311), a njezin prijepis – strojopis, koji je možda poslužio za pripremu spomenute publikacije, nalazi se među Gajevom ostavštinom u Arhivu Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Hrvatske akademije.

Važno je napomenuti da Horvat i Ravlić u kratkom tekstu o Vračanu imaju nekoliko pogrešnih podataka: za godinu rođenja Vračanova navode 1788., imaju zatipak u naslovu *Razlaganja sveteh evangelijumov* pa stoga ne čudi da i u naslovu Vračanove pjesme pišu *Slawiana*, iako u rukopisu stoji *Slavjana*, te vezuju pjesmu uz pogrešno pismo.

Iz korespondencije iščitavamo sljedeće: Vračan je dvaput pisao Gaju – oba puta slao je pismo i prilog koji je želio objaviti u Danici. Danas znamo za jedan prilog – pjesmu *Narodna horvatskog Slavjana reč* koja je po svemu sudeći stigla Gaju s drugim, latinskim pismom 1840. Što je bilo s prilogom iz prvog pisma, je li to bio sasvim drugi tekst ili jedna te ista pjesma koju je Vračan poslao najprije 1835., a potom opet 1840., ne zna se. Znakovito je, doduše, da Vračan Gaju pisma slična sadržaja najprije piše kajkavskim (1835.), a zatim latinskim jezikom (1840.). Njegov postupak postaje nam jasniji kada pročitamo priloženu pjesmu u kojoj Vračan, iako i dalje željan prihvaćanja u ilirski krug, kao svećenik brani latinski jezik u tim predrevolucionarnim vremenima, što Gaju zasigurno nije bilo drago. Odabirom latinskoga kao jezika komunikacije 1840., Vračan indirektno iskazuje i svoj stav prema ilirskoj štokavštini.

Zanimljivi su naravno i komentari priređivača Vračanovih pisama o razlozi neobjavljivanja priložene pjesme za Danicu. Ravlić i Horvat 1956. kažu da »kao dokument naziranja starijega naraštaja nije štampana u Danici«, a kasnije Ravlić veli da »Pjesma nije tiskana jer su stihovi teški« (Ravlić 1974: 311). Po našem sudu, pjesma se u Danicu 1840. ne uklapa ni jezično ni ideološki, jer ona nije prohrvatska nego je antimadžarska i nije pisana štokavštinom po uzoru na dubrovački jezik, na koju su dotad prešli ilirci, nego je i dalje kajkavska. Pjesmu donosimo poslije u radu.

Vračanovu bibliografiju nadalje dopunjujemo novopronađenim latinskim spisom *Dictio ad fratres districtuales pro corona convenientes 1842. (Govor braći, distriktnim svećenicima, okupljenima na zajedničkom sastanku 1842.)*.

Slika 4. *Dictio ad fratres...* Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

Rukopis se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici kamo je dospio iz ostavštine Ljudevita Gaja. Na listu iznad naslova zabilježeno je autorovom rukom: *Pestini 21a-28a Augusti Sion ad. N. 64-65*, a ispod teksta potpis autorovom rukom: *Josephus Vrachan, vicearchidiaconus parochus Ludbreghiensis*. Iz spisa saznajemo da se Vračan kao vicearchidakon obratio svećenicima i kapelanima 1842. na latinskome, a govorio je o tekućim stvarima. Tekst je pisan krasopisom učisto, drugom rukom.

Dvije godine poslije, 1844., Vračan je postao zagrebačkim kanonikom, a 1846. ravnateljem zagrebačkog Samostana sestara sv. Vinka Paulskog.

Godine 1844. nalazimo ga u Beču gdje se kod biskupa zalaže za proganjanog ilirca Dragutina Seljana. Seljan je, naime, nakon zabrane upotrebe ilirskoga imena objavio 1843. zemljopisni priručnik naslova *Zemljopis pokrajinah ilirskih* (isticanje je naše) koji je cenzura zabranila, a on je, kao gorljivi ilirac, proganjan¹⁶ (vidi Seljanovo pismo Vakanoviću u Šrepel 1899: 225–227).

Godine 1846. nalazimo Vračana među odbornicima u Starješinstvu Matice hrvatske,¹⁷ a u 7. kaptolskoj sjednici od 21. 6. 1848. upisao je da »od današnega dana vsi posli vu narodnom jeziku vodili se budu i izti zapisnik« (Ivančan 1924: 979). Potonji Vračanov zapis pokazuje da autor ni 1848. ne odustaje od kajkavskoga.

Umro je 1849. godine, o čemu izvještava i Josip J. Strossmayer u pismu Andriji Torkvatu Brliću 5. 2. 1849. (vidi u Barac 1948: 113).

Kako bismo zaokružili uvid o Vračanovu životu, završit ćemo poglavlje preslikom njegova portreta koji se nalazi u Dijecezanskom muzeju kamo je dospio kao poklon iz ludbreške župne crkve.¹⁸ Koliko je Vračan bio poseban među ludbreškim župnicima govori i podatak da je jedino njemu, od svih ludbreških župnika, načinjen portret (Đurkan 2011: 48).

¹⁶ Vrijedi spomenuti da u svome nadasve zanimljivom tekstu autor govori i o ilirskom jezičnom pitanju. Kako bi argumentirao svoju ideju o ilirskome kao ravnopravnome jeziku s mađarskim u ugarskome dijelu Monarhije, Seljan povlači paralelu između Zemalja krune sv. Stjepana i Švicarske te naglašava da je Švicarska stara i jaka država neovisno o tome što ima tri ravnopravna jezika (Seljan 1843: 153–154).

¹⁷ [https://www.matica.hr/omatici/Kratka%20povijest%20organiziranja%20i%20ustrojstva%20Mati%C4%8Dina%20%C4%8Dlanstva%20\(1842-2014\)/](https://www.matica.hr/omatici/Kratka%20povijest%20organiziranja%20i%20ustrojstva%20Mati%C4%8Dina%20%C4%8Dlanstva%20(1842-2014)/)

¹⁸ Zahvaljujem svećeniku Damiru Bobovcu na preslikama Vračanova portreta i podatku o datiranju (1836.).

Slika 5. Portret Josipa Vračana iz 1836. Biskupijski arhiv u Varaždinu.

2. Trojezični pisac Josip Vračan

U prethodnom poglavlju nastojali smo na jednom mjestu prikupiti objavljene i donijeti novopronađene arhivske podatke o životu Josipa Vračana, a u ovom ćemo poglavlju nastojati zaokružiti fond njegovih rukopisnih i tiskanih djela koja su nam u ovom trenutku poznata.

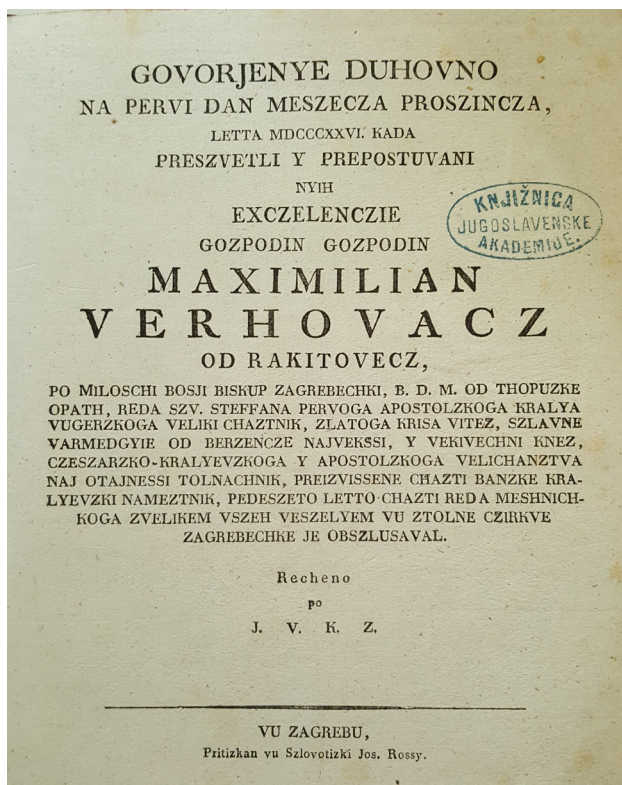
Najprije valja napomenuti da nijedan Vračanov biograf ne spominje Vračana kao višejezičnog pisca nego svi redom nabrajaju samo pet njegovih kajkavskih naslova. Međutim, bilo bi vrlo neobično da jedan intelektualac onoga vremena, k

tome još i župnik, ne upotrebljava i latinski koji je bio jezikom Crkve i države do 1848., kao i njemački koji je bio jezikom intelektualne elite (Novak 2012).

Prilikom arhivskih i knjižničnih istraživanja brzo smo uvidjeli da Vračan u tom smislu nije bio neobičan te je poput većine svojih obrazovanih suvremenika uz kajkavski koristio i njemački i latinski jezik, svaki s drugom svrhom i u drugoj prilici, o čemu ćemo još govoriti tijekom rada.

Našim istraživanjem dopunit ćemo i kajkavski korpus Vračanovih djela, no prije toga moramo riješiti jednu zavrzlamu oko autorstva propovijedi koja se u 20. stoljeću počela pripisivati Josipu Vračanu.

Naime, u katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice, kao i u katalogu Knjižnice Hrvatske akademije, pronalazimo da je Vračan autor teksta *Govorjenje duhovno na prvi dan mesecza prosincza leta MDCCCXXVI., kada ... Maksimilijan Vrhovac ... pedeseto leto časti reda mešničkoga ... je opslužaval / rečeno po J[osipu] V[račanu] k[anoniku] z[agrebačkom]*, 1826. (NSK RIID-8-277; HAZU R-351).

Slika 6. *Govorjenje duhovno...* Knjižnica Hrvatske akademije.

Našu sumnju na Vračanovo autorstvo pobudili su inicijali imena i funkcije navodnog autora: J. V. K. Z. koji su razriješeni tako kao da je Josip Vračan bio zagrebačkim kanonikom 1826. godine. Vračan, međutim, nije postao kanonikom do 1844. Sumnjiv je bio i jekavski umjesto ekavskoga odraza jata u kajkavskome naslovu *Govorjenje* te pisanje *ss* za /š/ umjesto *sh* te *dgy* za *đ* umjesto *dy*, kako je uobičajeno u drugim Vračanovim tekstovima.

Tu je očito došlo do greške pri razrješenju inicijala u drugoj polovici 20. stoljeća gdje Orešković u radu o inicijalima i kraticama hrvatskih književnika, pod brojem 819., donosi podatak da J. V. K. Z. znači »Vračan Josip, kanonik zagrebački« s napomenom da je to prema podacima Emilija Laszowskog (Orešković 1978: 275).

Može se dalje pretpostaviti da je otamo podatak preuzet u kataloge i druge publikacije, pa se primjerice *Govorjenje* vodi pod Vračanovim imenom i među izvorima za *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (KRj 1984) te u *Bibliografiji knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda 1495.–1850.* (Frkin i Holzleitner 2008: 483). U potonjoj se publikaciji djelo donosi i pod inicijalima (219).

Istinu smo pronašli u starijim publikacijama i rukopisima. U Arhivu Hrvatske akademije čuva se rukopisni primjerak djela *Podatci o zagrebačkim kanonicima od godine 1193. do 1924.* Ljudevita Ivančana u kojem potvrđujemo podatak da je Vračan postao kanonikom tek 1844. te stoga ne može biti autorom propovijedi *Govorjenje duhovno...* – barem ne pod takvim inicijalima. Ono što je važnije, nalazimo da je 1826., kada je *Govorjenje* tiskano, kanonikom bio Josip Vrhovac (1767.–1834.) koji ima iste inicijale kao i Josip Vračan, a kod njegova imena Ivančan navodi i tiskani govor *Govorjenje duhovno...* (Ivančan 1924: 978–979). Poslije nalazimo i u gore spomenutom Strohalovu radu iz 1910. o svećenicima književnicima okraj Velebita da je Josip Vrhovac, a ne Josip Vračan autorom spomenute propovijedi (Strohal 1910: 379).

Iako zabuna ne čudi jer su oba autora živjela i pisala u isto vrijeme, imaju iste inicijale, bili su iste profesije, obojica su postali kanonicima i može ih se, kao svećenike prigodničare, povezati s biskupom Vrhovcem čijoj je pedesetoj godišnjici misništva propovijed posvećena, ipak nam je važno znati tko je pravi autor kojega teksta. Zasiurno bi i Vračanu to bilo važno, jer se volio potpisivati punim imenom i prezimenom na svoje uratke, a izričito je tražio i od Gaja da ga potpiše ispod njegove pjesme ako ju grafijski uredi i objavi u Danici.

Nakon razrješenja autorstva *Govorjenja duhovnog* i nakon provedenih istraživanja u Ludbregu (Župni dvor), Varaždinu (Samostan sestara uršulinki, Franjevački samostan, Gradski muzej, Biskupski arhiv) i Zagrebu (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Knjižnica i Arhiv Hrvatske akademije, Metropolitana,

Nadbiskupijski arhiv, Knjižnice grada Zagreba, Arhiv Odsjeka za povijest hrvatske književnosti, Hrvatski školski muzej), dajemo u nastavku prilog bibliografiji Josipa Vračana.

Vračanova djela na kajkavskome književnom jeziku

1. *Prodečtvo na dan opslužavanja zahvalnosti Bogu za oslobođenje prve glave cirkve rimskoga pape Pijuša VII. vu farni cirkvi Slobodno kraljevskoga varaša varaždinskoga dan 8 meseca majuša leto 1814. rečeno po Jožefu Vračan Biškupije zagrebečke redovniku, kraljevskih škol dijačkih vu Varaždinu navučitelu i cirkve dijačke skrbitelu na potrebuvanje općinsko iz milošće Njih gospodstva gospodina grofa Alexandra Erdödy – od Monjorökerekş, Moslavine i Varmedije varaždinske vekivečnoga, najvekšega grofa, grada i varaša varaždinskoga odvetnoga kapitana, Njih svetlosti cesarskoga i kraljevskoga apostolskoga, veličanstva komornika na odprtu svetlost dano. Vu Zagrebu, Novoselskemi slovotiski. 1814. (NSK RIID-8-258).*
2. *Sveti Bernard, igrokaz iz dijačkoga na horvatsko prestavljen za razveselenje nedužno i vugodno alduvano Njih gospodstvu gospodinu grofu Ferencu Draškovič od Trakoštajn Njih svetlosti cesarskoga i kraljevskoga apostolskoga veličanstva komorniku, etc. po Jožefu Vračan Biškupije zagrebečke redovniku, kraljevskih škol dijačkih vu Varaždinu navučitelu i cirkve dijačke skrbitelu. Van dano leto 1815. Vu Zagrebu, Novoselskemi slovotiski (NSK RIID-8-70; Metropolitana M 10128).*
3. *Razlaganje sveteh evangelijumov za navadne celoga leta osvetke. Po Jožefu Vračan, kotara koprivničkoga vice-jašprištu i fare ludbrečke plebanušu, kak takaj slavne Varmedije varaždinske stola sudbenoga prisedniku popisano. Na općinsku svetlost van dano ... vu Varaždinu pritiskano ze slovami Ivana Sangilla, kral. priv. štamp. 1823. (I – IV.) (NSK RIID-8-3; Metropolitana M 18935).*
4. *Mrtvečko prodečtvo na dan opslužavanja spomenka smrti devetoga majuša vu Bogu mrtve izvišene gospe grofice Anne ostavlene vdove grofa Ferencu Draškovič, od Trakoštejna, rođene Jankovič od Priber, izvišenosti reda zvezde križa zmožne¹⁹ gospe. Vu dijačkoj cirkvi odičenoga vu Nebo vzetja Blažene Device Marije, vu Slobodno Kraljevskom varašu Varaždinu, kakti mestu familije grofof grufta.²⁰ Dan 27. meseca majuša leto 1823. Rečeno po Jožefu Vračan, kotara koprivničkoga vice-jašprištu i fare ludbrečke plebanušu, kak takaj slavne varmedije varaždinske stola*

¹⁹ Rkp. szmosne.

²⁰ gruft = kripta; grobnica.

*sudbenoga prisedniku. Na potrebuvanje izvišene grofof familije na odprtu svetlost*²¹ *van dano. Vu Varaždinu, pritiskano vu slovarnici Ivana Sangilla (NSK RIID-8-289; Metropolitana M 27787).*

5. *Vesela domorodnoga jezika pesma po sinu domorodnem Jožefu Vračan, plebanušu ludbrečkom spevana na den odičenoga vpeljanja na stolicu izvišenosti ravnanja Biškupije zagrebečke preizvišenoga, presvetloga i prepoštovanoga gospodina, gospodina Aleksandra Alagovič, biskupa zagrebečkoga, Blažene Device Marije od Topuska opata slavne Varmеđije od Brzence najvekšega i vekivečnoga kneza, cesarsko kraljevske i apostolske svetlosti skrovnoga tolnačnika, preizvišene časti banske kraljevskoga namesnika vu Zagrebu, pritiskana ze slovami Ferenca Župan (NSK RIID-8-281; Metropolitana M 21296).*
6. *Osmoga svečna 1830. Luna, br. 1, 1830.*
7. *Domorodna pesma na dan opslužavanja narođenja Njih veličanstva cesara i kralja Ferenca Prvoga. Luna, br. 7, 1831.*
8. *Pismo Ljudevitu Gaju, 1835. (rukopis NSK 4702 b; objavljeno u Ravlić i Horvat 1956: 485).*
9. *Narodna horvatskog Slavjana reč, 1840. (rukopis u NSK R 4710/165; objavljeno u Ravlić 1974: 308–311).*

Njemačka Vračanova djela

1. *Trauerrede die bey Gelegenheit feyerlicher Exequien für die entseelte Hülle der am 9. May 1823 versorbenen hochgeborenen Frau Anna vermittweten Gräfinn Draskovich von Trakostein, gebornen Jankovich von Priber, Sternkreuz=Ordens=Dame: am 27. May 1823 in der St. Maria Kirche zu Warasdin vorgetragen wurde / von Joseph Vrachan. 1823. (NSK RIIF-8-261).*
2. *Kanzelrede bei der dreihundertjährigen Jubelseier des im Jahre 1537 von der seligen Angela aus dem Hause Merici gestisteten Ordens der Heiligen Ursula: in der Kirche der wohlehrwürdigen Frauen Ursulinerinen in Varasdin am 25. November 1837 / von Joseph Vrachan ... 1837., Varaždin, 1838. (KGZ R-1818; Metropolitana M 2710, M 22087).*

Latinska Vračanova djela

1. *Memorabilia Parochiae Ludbregh (Spomenica ludbreške župe) [1815.–1844.] (Župni dvor u Ludbregu).*

²¹ Rkp. *szetlozt.*

2. *Adventus suas Maiestatum ad Arcem Ludbreg describitur* (Župni dvor Ludbreg).²²
3. Pismo Ljudevitu Gaju, 1840. (rukopis u NSK 4702 b; prijepis – strojopis u Arhivu Odsjeka za povijest hrvatske književnosti HAZU²³).
4. *Dictio ad fratres districtuales pro corona convenientes*, 1842. (NSK R 3734).
5. Oporuka, 1849. (Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu).

Nekim aspektima Vračanova književno-jezičnog rada pažnju su dosad posvetili Alojz Jembrih 2001. te Nikola Batušić 2002.

U opsežnoj monografiji o isusovcu Kazimiru Bedekoviću (1727.–1782.) Jembrih spominje Josipa Vračana kao prevoditelja Bedekovićeve latinske drame *Sv. Bernard*, čiji je izvornik prijepisu utvrdio Franjo Fancev (1932: 137). Nadalje donosi pretisak i transkripciju Vračanova *Bernarda*, no ne bavi se detaljnije likom i djelom prevoditeljevima (Jembrih 2001).

U monografiji pak o starijoj kajkavskoj drami Nikola Batušić također posvećuje jedno poglavlje Vračanovu *Bernardu*, gdje zaključuje da je riječ o prijepisu, a ne preradi, osim na jednome znakovitom mjestu. Vračan je naime na mjestu gdje Bernarda pitaju kojim ga je jezikom Bog pozvao u cistercitski red, dodao u Bedekovićev popis svjetskih jezika – uz grčki, francuski, mađarski – i *horvatski* jezik (Batušić 2002: 157).

Da je Vračanu horvatski (= kajkavski) zaista bio važan, dokazao je on mnogim svojim pothvatima, ponajviše radom na kajkavskim prijevodima nabožnih i svjetovnih djela, kao i kajkavskim propovjedništvom. Također postoje indicije da je Vračan, uz Smodeka, tridesetih godina 19. stoljeća i predavao kajkavski jezik (Milčetić 1915: 423). Međutim, bilo mu je stalo i do ilirskih ideja i težnji te ih je djelomice podupirao, unatoč tomu što su one označavale kraj kajkavskoga književnog jezika.

O drugim Vračanovim djelima nije se dosad pisalo. Svakako se njima planimamo dalje baviti – istražiti im izvornike, jezik i stil, no te teme ostavljamo za monografiju. Cilj je ovoga rada bio da na temelju iscrpnih arhivskih istraživanja i novopronađenih podataka pridonesemo zaokruživanju priče o životu i bibliografiji zaboravljenog trojezičnog pisca Josipa Vračana.

Prije završnoga poglavlja u kojem ćemo donijeti transkripciju Vračanova pjesništva, reći ćemo još ponešto o njegovoj razigranoj strani, to jest, o koketiranju s enigmatikom koje ga čini jedinstvenim među kajkavskim suvremenicima.

²² Tekst toga naslova spominje ludbreška kroničarka Marija Winter u jednome od svojih radova, s napomenom da se čuva u Župnome dvoru u Ludbregu. Nažalost, nismo ga još pronašli (Winter 1980: 369).

²³ Zahvaljujem Željku Trbušiću na pomoći oko pronalaska prijepisa.

3. Kajkavsko Vračanovo pjesništvo

Korpus Vračanova pjesništva čini samo šest pjesama od kojih je pet prigodnica, a šesta je programska pjesma.

Prigodnice je Vračan pisao tridesetih godina 19. stoljeća posvećujući ih ondašnjim vrhovnicima crkvene i svjetovne vlasti.

Godine 1830. objavljuje tako tri pjesme posvećene biskupu Alagoviću koje su tiskane zajedno u cjelini: *Vesela domorodnoga jezika pesma*, *Pesmen razgovor dveh putnikov* i *Pesma vseh pesmih*. Na izdanjima iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice, kao i Metropolitane, rukom je dopisana godina objave 1830. Budući da je Alagović postao zagrebačkim biskupom 1829., taj je rukopisni dopis logična pretpostavka o godini nastanka Vračanove pjesme, što će potvrditi i kronogram koji nalazimo ispod posljednje pjesme.

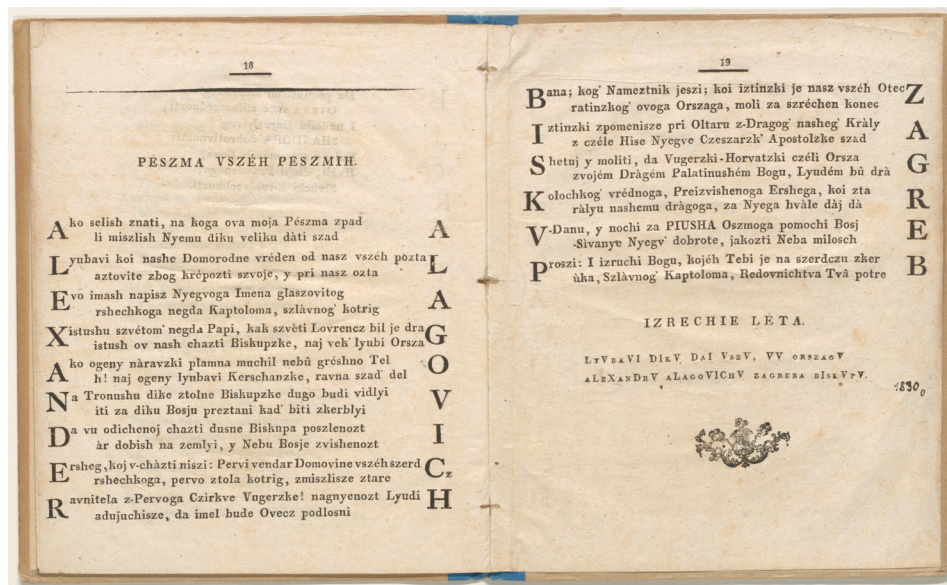
Druge dvije prigodnice objavljene su u *Luni*. Prva nosi naslov *Osmoga svečna 1830.* i objavljena je povodom rođendana carice i kraljice Karoline. Druga je objavljena godinu kasnije (1831.) povodom rođendana cara i kralja Franje I. Već smo spomenuli da je vrlo zanimljivo to što Vračanove pjesme u njemačkoj *Luni* izlaze na kajkavskome književnom jeziku.

Zajednički element Vračanovih prigodnica jezični je ludizam i koketiranje s formalnim inovacijama svojstvenima hrvatskoj latinističkoj poeziji 17. – 19. stoljeća (Stepanić 2005: 223).

U *Pesmi vseh pesmih* Vračan koristi akrostih i telestih, postupke u kojima početna i završna slova stihova čitana odozgo prema dolje (ili obrnuto), daju neki smislen pojam, najčešće osobno ime (Stepanić 2016: 337). U Vračanovu slučaju u akrostihu prve strofe piše **Alexander**, a u telestihu **Alagović**, dok u drugoj strofi u akrostihu čitamo **biškup**, a u telestihu **Zagreb**.

Budući da Vračan za potrebe akrostiha i telestiha zanemaruje kajkavsku fonologiju te uzima samo dijelove grafema koji su mu potrebni, donosimo njegovu pjesmu u prijepisu,²⁴ a ne u transkripciji, jer bi se potonjim postupkom izgubio smisao spomenutih formalnih ludizama.

²⁴ Prijepis je vjeran originalu u svemu osim u bilježenju naglasaka. Njih smo ovom prilikom izostavili jer nisu relevantni za temu o kojoj je riječ.

Slika 7. *Pesma vseh pesmih*. Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

PESZMA VSZEH PESZMIH

A	ko selish znati, na koga ova moja Peszma zpad li miszlish Nyemu diku veliku dati szad	A
L	yubavi koi nashe Domorodne vreden od nasz vszeh pozta asztovite zbog krepozti szvoje, y pri nasz ozta	L
E	vo imash napisz Nyegvoga Imena glaszovitog rshechkoga negda Kaptoloma, szlavnog kotrig	A
X	istushu szvetom negda Papi, kak szveti Lovrencz bil je dra istush ov nash chazti Biskupzke, naj vek' lyubi Orsza	G
A	ko ogeny naravzki plamna muchil nebu greshno Tel h! naj ogeny lyubavi Kerschanzke, ravna szad' del	O
N	a Tronushu dike ztolne Biskupzke dugo budi vidlyi iti za diku Bosju preztani kad' biti zkerblyi	V
D	a vu odichenoj chazti dusne Biskupa poszlenozt ar dobish na zemlyi, y Nebu Bosje zvishenozt	I
E	rsheg, koj v-chazti niszi: Pervi vendar Domovine vszeh szerd rshechkoga, pervo ztola kotrig, zmiszlisze ztare	Cz
R	avnitela z-Pervoga Czirkve Vugerzke! nagnyenozt Lyudi adujchisze, da imel bude Ovezcz podlosni	H

B	ana; kog' Nameztnik jeszi; koi iztinzki je nash vszeh Otec ratinzkog' ovoga Orszaga, moli za szrechen konec	Z
I	ztinzki zpomenisze pri Oltaru z-Dragog' nasheg' Kraly z czele Hise Nyegve Czeszarzk' Apostolzke szad	A
S	hetuj y moliti, da Vugerzki-Horvatzki czeli Orsza zvojem Dragem Palatinushem Bogu, Lyudem bu dra	G
K	olochkog' vrednoga, Preizvishenoga Ershega, koi zta ralyu nashemu dragoga, za Nyega hvale daj da	R
V	-Danu, y nochi za PIUSHA Oszmoga pomochi Bosj -Sivanye Nyegv' dobre, jakozti Neba milosch	E
P	roszi: I izruchi Bogu, kojeh Tebi je na szerdczu zker uka, Szlavnog' Kaptoloma, Redovnichtva Tva potre	B

IZRECHIE LETA

LYVBAVI DIKV DAI VSZV, VV ORSAGV
ALEXANDRV ALAGOVICHV ZAGREBA BISKVPV.

Kako vidimo iz gornjih stihova, Vračan nekad u akrostihu uzima samo polovicu grafema od fonema /š/. Uzima dakle *s* (od *sh*) te očekuje da ga čitamo kao /š/, ili uzima samo *z* iz grafema *cz* u telestihu, kao da taj *z* nije dijelom dvoslovnog grafema *cz* za fonem /c/. U predzadnjem dvostihu prve strofe zbog prirode kajkavske grafije nije uspio završiti riječ na *c*, kako je trebao da bi u telestihu sa sljedećim redom dobio *ch* /č/. Ostalo mu je dakle *czh* umjesto *ch* za fonem /č/: Alagovic**zh** umjesto Alagovic**h**. Tu je nespretnost pokušao ublažiti smanjenim fontom nesretnoga *z* (vidi sliku 8). Fonem /u/ piše u kronogramima kao *V* jer *V* ima brojčanu vrijednost.

Neovisno o tim nesavršenostima, Vračan je u svojem naumu uspio te je na dojmljiv način zahvalio biskupu Alagoviću na materijalnoj pomoći oko obnove ludbreške crkve.

Tu nam se valja osvrnuti na još jednu Vračanovu formalnu *ludoriju*. U dvostihu ispod pjesme iščitavamo kronogram – slovno-brojčanu zagonetku »koja se sastoji u tome da se zbroji brojčani iznos slova iz neke fraze ili stiha koja u rimskom načinu bilježenja brojeva imaju brojčanu vrijednost. Zbroj brojčanih vrijednosti slova koja su obično grafički istaknuta daje godinu u kojoj je djelo tiskano, ili pak godinu rođenja slavljenika« (Stepanić 2005: 202–203).

Zbroj rimskih brojevnih vrijednosti velikih slova iz Vračanova distiha daje rezultat 1830., što je vrlo vjerojatno godina tiskanja pjesme.²⁵

²⁵ Prvakom formalnih inovacija u kasnome latinizmu u nas smatra se Pavao Ritter Vitezović koji se okušao u brojnim oblicima anagrama, rebusa, kronograma, rimovanih stihova ili dijelova

U duhu kronograma nastavljamo s opisom Vračanova kajkavskog pjesništva.

Kako smo najavili ranije u radu, donijet ćemo u transkripciji dvije Vračanove prigodnice koje su tiskane u *Luni*, a o kojima nema spomena kasnije u literaturi.

OSMOGA SVEČNA 1830.

Srečna zemlja Bavarska,
Kojoj cvet ov došel je vu del.
Kuju cesarsk'-austrijanska
Koruna kinči vre za cel
Vugersko-horvatski narod.
Da bu za ves njin porod
Skrbna mati Karolina.

Denes je opslužavanje
Narođenoga Nje dana,
Vu kojem biva molenje
Dugo živi KAROLINA!
Austrijanska CESARICA.
Vuger'ske dike kraljica,
Predraga mati orsagov!!

Tebi zručena vseh sreča,
Vernoj hižnoj pajdašici,
Skoznuj, da ljuta nesreča,
Ne vrazi tovarušici
Srce nerazdružljivosti,
Zakonske FRANCA vernosti,
Ljublene nas KAROLINE.

Budi na dalje obramba,
Tvrdnosti katoličanske,
I mati nepomenkana,
Nedužnosti divojačke;

stihova (Štepanić 2005: 233). Vještím tvorcem kronograma smatra se onaj koji umije iskoristiti sva slova u stihu koja imaju brojčanu vrijednost, a da ne ostane kakav višak, što je u gornjem primjeru pošlo za rukom i Vračanu (isto 202–203). Također vrijedi primijetiti da je Vračan pazio na detalje te je čitav distih objavio velikim tiskanim slovima manjeg formata, kako se pravopisno velika slova ne bi miješala s onima koja su velika zbog svoje brojčane vrijednosti.

Tebi kotrigi vsi redov,
I ženska pobožnost kloštrov,
Naj bude preporučena.

Dika mati siromakov,
Ostani Ti i na dalje,
Nesrečnih kraljestva sinov
Skrbi, da njim bude bolje.
Primi naše poniznosti
Želju k srcu pravdenosti,
Ter mi denes vsi recimo:

KAROLINA CZESZARICZA Y KRALJICZA,
MATI ORSZAGA VVGERZKO-HORVATCZKOGA.
CZESZARZKA LYVBAVI TOVAROSHICZA. VV
VSZOI VISZOKOI ZVISHENOZTI NAI SIVE
NA VEKE.

Jožef Vračan. Pleb. Ludbrečki

Nakon pjesme Vračan u pet redaka prigodnoga teksta opet bilježi kronogram koji nam govori da je riječ o godini 1830. Te retke iz već spomenutih razloga donosimo u prijepisu, a ne u transkripciji kao ostatak pjesme.

Posljednja Vračanova prigodnica posvećena je caru i kralju Franji I.

Kronogram tu prethodi pjesmi te se nalazi u latinskim recima iznad naslova, a bilježi godinu 1831.:

CAESAR, ET REX NOSTER FRANCISCE!!
IN TE EST
PIETAS: IVSTITIA: SAPIENTIA: PRVDENTIA:
AMOR: ORBIS: ET PATRIAE.

DOMORODNA PESMA na dan opslužavanja narođenja Njih veličanstva
cesara i kralja FERENCA PRVOGA. Po Jožefu Vračan,
plebanušu vu Ludbregu, skupsložena

1.

Zmožen v dobi, jak vu srcu,
Dika orsagov, OTEC naš:

Posluhni moleču decu,
Vek zdihavajuču, kak znaš:
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

2.

Jači zmožnoga na telu
ljubljenog' OCA našega,
BOŽE, krepí vernog' vu delu,
Za sreču celog' orsaga.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

3.

Doba NJEGVA velikoče,
Novu krepost naj zadobi,
Ar ON puka iz teškoče,
OČINSKO prav oslobodi.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

4.

OV vu sreči BOGA diči,
Od koga vsigdar prva moč
Ne pomenjka vu nesreči,
Ufajuč se čaka pomoč.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

5.

Svetost vere NJEMU draga,
KRALJU vek apostolskomu,
Obramba je vseh orsaga
Vu Vugerskom, skup Horvatskomu
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

6.

OCA NJEGA vsi ladavci
ozivaju skup srčeno,

Vu Europe obladavci,
poštuju PRAVDENOG' želno.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

7.

Ar ne želi tuđe imat,
GOSPON skozen vseh orsagov
pripraven je SVOJE čuvat,
Od vsakeh silneh narodov.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

8.

Nepremenjliv, vu zmutnosti
Stranskeh orsagov, je znajdljiv
I temeljit vu zmešanosti
Je ON OČINSKO previdljiv.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

9.

Zato vsem je ljubljen OTEC,
IME nosi VELIKOGA,
Dalko naj bu NJEGOV konec,
Orsag želi takovoga.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

10.

KRALJ je velik ON Mađarov,
Čuva narodnu pravicu.
OTEC takaj je Horvatov,
Skupnu imaju stolicu.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

11.

Od Štefana Prvog' kralja,
nikomu tulike trude

Ravnanja orsagov zemlja
Včinila ni, tak vsi sude:
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

12.

Vsa ON vendar je obladal,
Vu BOGA ufajuči se,
Vu miru sada da bu ladal,
Vsevdilj razborno trsi se.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

13.

VERA, UFANJE i LJUBAV,
Je KRALJEV takaj jaki ščit.
Vu oveh krepostih stalen prav,
Bude na svetu glasovit.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

14.

VELIKOMU ada KRALJU
Naklon denes vsi včinemo,
naj ON čuva, lada zemlju,
Den narodni opslužemo.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

15.

Šezdeset trejto starosti
Leto OCA PREDOBROGA,
Trideset osmo zmožnosti,
Korunjenja vugerskoga.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

16.

Jakost BOŽJA naj skoznuje
Zvrhu NJEGA leta vnoga,

Naj na svetu on putuje
Vu ljubavi PRAVEDNOGA.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

17.

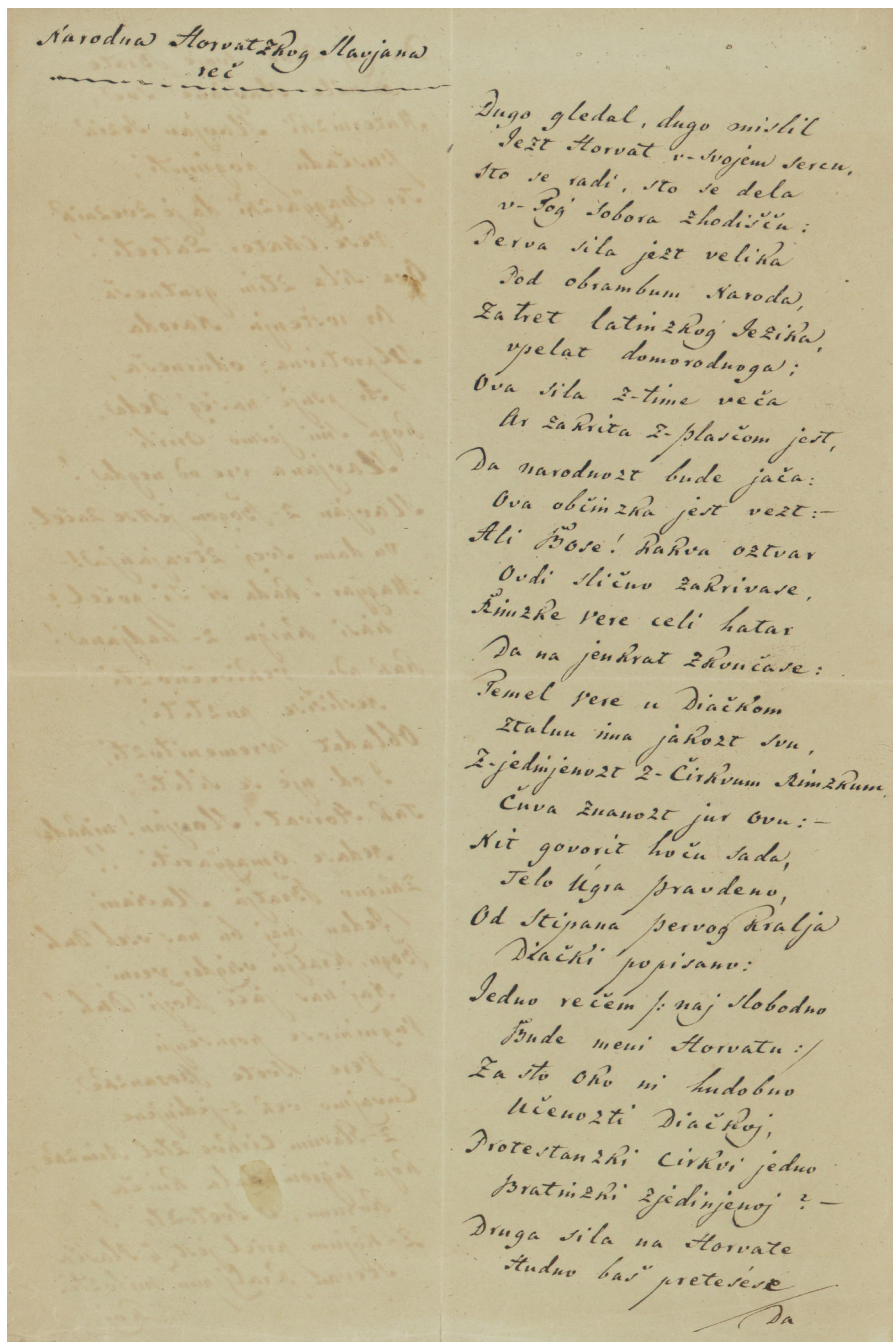
Doklam dojde k cilju SVOMU
K stvoritelu Božjeh stvorjenj,
Da zadobi pri DOBROMU
Obilnu plaču vseh trsenj.
Naj on žive dugo srečen
DRAGI CESAR, KRALJ NAŠ FERENC!

Osim prigodnica, Vračan je autorom i spomenute programske pjesme koju je 1840. godine slao Ljudevitu Gaju u nadi da će ju ovaj objaviti u Danici. Do objave nije došlo pa je pjesma ostala u rukopisu do druge polovice 20. stoljeća kada ju s drugim jedinicama iz Gajeve korespondencije objavljuje Ravlić (1974: 308–311). Nije sasvim jasno zašto priređivač neke od Vračanovih grafema transkribira u suvremenu grafiju, dok druge ostavlja u izvornome obliku. Možemo pretpostaviti da ga je bunio Vračanov kolebljiv slovopis koji je mješavina stare kajkavske grafije i gajice, svojstven i drugim kajkavskim autorima koji su u to vrijeme pokušavali prijeći na novi slovopis (usp. npr. Krizmanićeva grafijska kolebanja u Schubert 2016: 162, 163). Zbog neobična priređivačeva pristupa te mnogobrojnih pogrešaka u prijepisu/transkripciji, ali i zbog zanimljiva sadržaja same pjesme, gdje Vračan iznosi svoje mišljenje o tekućim političko-jezičnim previranjima tridesetih i četrdesetih godina 19. stoljeća, donosimo i tu njegovu pjesmu u vlastitoj transkripciji.²⁶

²⁶ Vračan u toj pjesmi upotrebljava Gajeve dijakritike: č i sporadično š. Na drugim mjestima piše /š/ kajkavskim grafemom *s* (*z-plasčom*), a isti mu grafem označava i /ž/. Fonem /s/ piše grafemom *s*, a ne *sz*, dakle na Gajev način, no ostavlja kajkavski grafijski uzus: *zt*, *zp*, *zk* za *st*, *sp*, *sk* (*zkup*, *silnozi*, *zlotinah*, *razpeti*). Samoglasno *r* piše kao *er*. Kajkavskim su pravopisom pisani i prijedlozi koji su spojnicom pridruženi naglašenoj riječi (*v-svojem*, *z-Bogom*). Spojeno s naglašenom riječi pisane su i niječnice te kratki oblici pomoćnoga glagola (*neslišise*), također na kajkavski način.

Osim grafijskih, primjetljiva su i jezična kolebanja pa tako ponegdje ima Vračan kajkavsku protezu *vu-* (*vugnimo se*), dok drugdje ona izostaje (*Ugrom*). Jednaka je situacija s tipičnim kajkavskim primjerom bez metateze (*vsakoga*, *vseh*), ali i onih s metatezom (*sve*, *sveg'*). Znakovito je da piše *što* umjesto *kaj* (*sto se radi*, *sto se dela*), no ukupno gledano, u pjesmi ima više kajkavskih nego nekajkavskih jezičnih elemenata na svim razinama.

U popratnome pismu koje Vračan šalje Gaju jasno je da je autor i sam svjestan svojih (novo)grafijskih manjkavosti te moli urednika *Danice* da mu korigira pjesmu.

Slika 8. Narodna horvatskog Slavjana reč. Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

NARODNA HORVATSKOG SLAVJANA REČ, 1840.

Dugo gledal, dugo mislil
Jest Horvat vu svojem srcu,
Što se radi, što se dela
Vu tog' sobora shodišču.
Prva sila jest velika
Pod obrambum naroda,
Zatret²⁷ latinskog jezika,
Vpelat domorodnoga.
Ova sila s time veća
Ar zakrita s plaščom jest,
Da narodnost bude jača,
Ova opčinska jest vest.²⁸
Ali Bože, kakva ostvar
Ovdi slično zakriva se,
Rimske vere celi hatar
Da na jenkrat skonča²⁹ se.
Temel vere u dijačkom
Stalnu ima jakost svu,
Zjedinjenost z čirkvum rimskum
Čuva znanost jur ovu.
Nit govorit hoću sada,
Telo Ugra pravdeno,
Od Stipana prvog kralja
Dijački popisano.
Jedno rečem (naj slobodno
Bude meni Horvatu)
Zašto oko ni hudobno
Učenosti dijačkoj,
Protestanski cirkvi jedno
Bratinski³⁰ zjedinjenoj?

²⁷ Ravlić tu pogrešno piše *za teret* umjesto *zatret* (inf. *zatrți*).

²⁸ Čitav stih nedostaje u Ravlić 1974: 308.

²⁹ Ravlić pogrešno čita *zkunča*.

³⁰ U Ravlića pogrešno *Bratimzki*.

Druga sila na Horvate
Hudo baš preteže se
Da naj zabe svoje brate
Na mile Slavjane sve.
Materinski Slavjan-jezik
Puščadu poginuti,
Ter mađarski da je zveznik
Vere³¹ mater zatreti!
Ova sila s tim grubneša
Ar poštenju naroda
Suprotivna,³² odurneša.
Ar psuje našeg' deda,
Koga sini jesmo³³ mili
Slavjana vre od negda!
Slavjan z Bogom jest se začel,
Vu danu³⁴ sveg' stvajanja (sic!)³⁵
Mađar, kad si ti počel?
Kaži knjigu zhađan(j)a!³⁶
Kak ada³⁷ vekivečnosti
Ne sliši se pustiti,
Obladat vremenitosti,
I od nje se siliti.
Tak Horvat, Slavjan, nikada
Ne da se omađariti!
Skupno³⁸ bratja Slavijani

³¹ U Ravlića pogrešno *Vese*.

³² U Ravlića pogrešno *Sriprotivna*.

³³ U Ravlića pogrešno *jedmo*.

³⁴ U Ravlića pogrešno *dam*.

³⁵ Tu je Vračan vjerojatno pogriješio i mislio napisati *stvarjanja*, što bi odgovaralo kontekstu. Ravlič ima *ztvajenja*, što je potpuno nerazumljivo.

³⁶ Vračan piše sasvim neobično *z-hadžana*, što Ravlič po svemu sudeći pogrešno čita kao *za hadjana*. Što bi značilo *hadjan*, nije jasno, no ne pronalazimo te riječi u *Kajkavskome rječniku* (KRj). Imalo bi više smisla da je Vračan tu htio reći neka Mađari pokažu *Knjigu izlaska – zhađan(j)a*. U *Kajkavskome rječniku* nalazimo svezu: *Knjiga ishoda* pa se odlučujemo na taj način čitati sporno mjesto.

³⁷ U Ravlića pogrešno *uda*.

³⁸ U Ravlića pogrešno *zhupno*.

Jedan naj bu nas vseh duh.
Bogu, Kralju vsigdar verni,³⁹
Naj nas jači Božji duh!
Vugnimo se porušenju
Vere svete božanske,
Čuvajmo vek zjedinjene
Z glavum cirkve stol-rimske,
Koja Ugrom dala kinča⁴⁰
Korunu, o svetosti!
Z kojum prijel jest i plašča
Stevan kralj pun milosti.
Koj Bogu, Mater-Devici
Zručil Ugrov kraljestvo.
Dičil Ježuša skup z Majkum,
Za sreču svog kraljestva,
Z učenostjum jur dijačkum⁴¹
včinjen jest sin blaženstva!
Sila tretja na Horvate
Je velike silnosti,
Da naj primu protestante
u naručaj svoj bratinski!
Pitam vsakoga slednoga,
Zašto potrebuvanje
Ovo od nas? – Duhovnoga
Bit' more zjedinjene?⁴²
Zašto mira mi našega
Vredit bi morali?
Zašto sinka domačega
prez kruha bit' trucali?
Zašto čistu domovinu
Tulk' stotinah vredili?
Jedna vera Bogu draga

³⁹ U Ravlića pogrešno *vezni*.

⁴⁰ U Ravlića pogrešno *piniča*.

⁴¹ U Ravlića pogrešno *dijačkim*.

⁴² U Ravlića pogrešno *zjedinjenje*.

Jest jakosti kraljestva!
Jedan Bog i ljubav kralja,
stalni zavez bratinstva!
Zašto nama urečenje
Zakona zmešanoga?
Da u zmutnji vtmedenje,
Čemar skrit katolika.
Zato bratja, sini mili,
Dedov našeh Slavjani!
Dajmo nama ruku v sili
Da nas vera zjedini!
Dajmo diku ocu našem
Koj nas vodi sin Slavjan!
I poštenje vsem magnašem
koji stoje na majdan!
Spevajmo čast šupanijam
Čuvarom narodnosti!
I višešam odičenjam
Ščitom domorodnosti!
Jedna vsijuh' nas naj bu reč,
Naj nam otec pomore!
Primimo ljubav' srca meč
Za kralja, z svetost vere!
Prvo pripravni umreti
Kak puščat poginuti.
Narod, slavu, veru vtreti,
Pomoz' Ježuš raspeti!
Ne bojmo se nikve sile
Ar kralj nagnen Horvatom,
Pozna podložnike mile,
Verne junake, vsakom
volje s vog⁴³ kralja spunjenu,
Dike njegve zvišenju.

⁴³ Vračan piše neobično z-vog, misleći vjerojatno 'od ovog'.

Kojem na vse⁴⁴ strani jesu
Lubljeni brati ilirski.
Ar Horvati sami nisu,
Koje lube bratinski.
Na vse strani Slavijani,
Vu društvo ž njimi stadoše
Bog naj bude z svema nami!
Blagoslovi pajdaše!

Speval⁴⁵ Ilir iz Horvatske
6. veljače

Josip Vračan⁴⁶
u Ludbregu

Iz sadržaja pjesme vidljivo je da se Vračan, kao crkveni izdanak, pribojava odbacivanja latinskoga kao službenoga jezika, čemu su težili ilirci, jer u tome vidi i odbacivanje katoličke vjere kojoj je latinitet u samoj srži. Boji se i toga da bi se odbacivanjem latinskoga otvorila vrata mađarskomu jeziku i protestantizmu od kojeg zazire. On jest za narodnu – slavensku stvar, no pod okriljem Katoličke crkve i u zadanim političkim okvirima, zbog čega su njegovi pogledi skučeniji od ilirskih i u tome vjerojatno leži razlog neobjavlivanja pjesme u *Danici*.

Znamo da će osam godina poslije doći do građanske revolucije, rezultat koje će biti drugačiji društveni poredak u kojem Crkva i plemstvo gube svoju moć, dok na političku scenu stupa novi – građanski društveni sloj. Godine 1848. latinski jezik zamijenit će se hrvatskim u saboru i školstvu, što će Vračanu biti drago te će zapisati, ponovit ćemo, u 7. kaptolskoj sjednici od 21. 6. 1848. da »od današnjega dana vsi posli vu narodnom jeziku vodili se budu i izti zapisnik« (Ivančan 1924: 979). Već smo primijetili da je za Vračana *narodni* jezik upravo kajkavski.

⁴⁴ U Ravlića pogrešno *sve*.

⁴⁵ U Ravlića pogrešno *Zpjeval*.

⁴⁶ Zanimljivo je da se Vračan potpisao na kajkavski način: *Vrachan*, iako gore u pjesmi rabi dijakritik č.

4. Zaključak

Ovim radom željeli smo rasvijetliti život i djelo relativno nepoznatoga devetnaestostoljetnog autora Josipa Vračana (1786.–1849.) koji je većinu svoga svećeničkog staža proveo u podravskome gradiću Ludbregu (1815.–1844.).

Nakon iščitavanja skromnih podataka iz literature, proveli smo opsežna arhivska istraživanja u Ludbregu, Varaždinu i Zagrebu te u radu donosimo pregršt svježih spoznaja o Vračanovu životnom putu, njegovoj bibliografiji i jezičnim odabirima.

Ukratko možemo reći da je Vračan bio vješt i rado čuven kajkavski propovjednik u onodobnom Ludbregu i Varaždinu. Bio je pragmatičan te se vješto dodvoravao crkvenim i svjetovnim vladarima pišući im prigodnice i posvete, kako bi mu oni zauzvrat pomogli oko ostvarivanja plemenitih ciljeva – unapređenja škola i školstva, stipendiranja nadarenih đaka slabijega imovinskog stanja, obnove crkve.

Tijekom arhivskih istraživanja otkrili smo da je Vračan pisao trima jezicima, a ne samo kajkavskim kako se dosad u literaturi ponavljalo. Poput drugih intelektualaca onoga vremena, Vračan je pisao kajkavskim, latinskim i njemačkim jezikom, o čemu nam svjedoče njegova sačuvana djela koja nabrajamo u radu.

Radu smo priložili transkripcije novopronađenih kajkavskih mu djela.

Ispravili smo i jedan pogrešan podatak, to jest, pokazali smo da tekst *Govorjenje duhovno...* iz 1826. koji se u katalozima Nacionalne i sveučilišne knjižnice, Knjižnice Hrvatske akademije i drugdje pripisuje Josipu Vračanu, zapravo nije njegov, nego mu je autorom ondašnji kanonik Josip Vrhovac. Detektirali smo kada je i kako došlo do zabune.

Zabavljali smo se razrješavajući Vračanove enigmatske jezične oblike poput akrostiha, telestiha i kronograma koji nisu česti u drugih kajkavskih pisaca.

I na koncu možemo reći da smo proučavajući djela Josipa Vračana spoznali kako nije riječ o velikome piscu u književno-estetskom smislu, ali smatramo da je njegov opus itekako vrijedan pažnje i analize jer nam mnogo govori o jezičnoj realnosti predrevolucionarnih godina 19. stoljeća u gornjoj Podravini, a time dopunjava mozaik složene, a time i zanimljive povijesti hrvatskoga jezika.

Literatura

- Barac, Antun (ur.). 1948. Iz korespondencije A. T. Brlića, priredila Ivana Brlić-Mažuranić. *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 16. Zagreb: JAZU, 91–234.
- Barac, Antun. 1954. *Hrvatska književnost od preporoda do stvaranja Jugoslavije*. Knjiga I. *Književnost ilirizma*. Zagreb: JAZU.
- Batušić, Nikola. 2002. *Starija kajkavska drama*. Zagreb: Disput.
- Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 1885. Ur. Constant von Wurzbach. Sv. 51: Villata – Vrbna. Wien: Staatsdruckerei.
- Brleković, Josip. Kratka povijest organiziranja i ustrojstva Matičina članstva (1842-2014). [https://www.matica.hr/omatici/Kratka%20povijest%20organiziranja%20i%20ustrojstva%20Mati%C4%8Dina%20%C4%8Dlanstva%20\(1842-2014\)/](https://www.matica.hr/omatici/Kratka%20povijest%20organiziranja%20i%20ustrojstva%20Mati%C4%8Dina%20%C4%8Dlanstva%20(1842-2014)/) (pristupljeno 17. 3. 2021.)
- Cuvaj, Antun. ²1910. *Građa za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije: od najstarijih vremena do danas*. Sv. 3: *Od 2. ožujka 1835. do 31. prosinca 1851.: sa 49 slika i 87 životopisa*. Zagreb: Trošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu.
- Deželić, Velimir (ur.). 1909. Pisma pisana dru Ludevitu Gaju i neki njegovi sastavci: (1828-1850). *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 6. Zagreb: JAZU.
- Dukat, Vladoje. 1944. *Sladki naš kaj: Ogledi iz stare kajkavske književnosti*. Zagreb: Izdanje Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda.
- Đurkan, Josip. 2011. *Proštenište Predragocjene Krvi Isusove u Ludbregu – povijesni prikaz*. Ludbreg.
- Fancev, Franjo. 1932. O drami i teatru Kaptolskog Zagreba. *Hrvatsko kolo: naučno-književni i umjetnički zbornik*, 13, Zagreb, 134–149.
- Frkin, Vatroslav; Holzleitner, Miljenko. 2008. *Bibliografija knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda: 1495.-1850*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda.
- Georgijević, Krešimir. 1969. *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*. Zagreb: Matica hrvatska.
- <http://www.svetiste-ludbreg.hr/dogadjaj-pretvorbe-krvi-kristove.html> (pristupljeno 30. 6. 2021.)
- Horvat, Terezija. 1960. *Povijest uršulinskoga samostana od god. 1703. do 1900*. Varaždinski uršulinski samostan. Rukopis.
- Ilirske narodne novine*. 1840. Hrvatska i Slavonia. Br. 4, 14. sječnja 1840., tečaj VI, 13.
- Ivančan, Ljudevit. 1924. *Podatci o zagrebačkim kanonicima od godine 1193. do 1924*. Arhiv HAZU, II, d. 243 / III.

- KRj = *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. Sv. 1–15 (*a–spodeljavati*). 1984.–2020. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1860. *Bibliografija hrvatska: tiskane knjige*. Zagreb: Brzotisak Dragutina Albrechta.
- Laszowski, Emilije; Deželić, Đuro. 1922. *Dnevnik Dragutina Rakovca*. Zagreb: Narodna starina.
- LHP = *Leksikon hrvatskih pisaca*. 2000. Ur. Fališevac, Dunja; Nemeč, Krešimir; Novaković, Darko. Zagreb: Školska knjiga.
- Luna: *Unterhaltungsblatt: als Beilage zur Agramer Zeitung*. Prilog uz: *Agramer politische Zeitung*. 1830, 1; 1831, 7.
- Ljubić, Lucija; Petranović, Martina. 2012. *Repertoar hrvatskih kazališta. Knjiga 5: Deskriptivna obrada važnijih predstava na hrvatskom jeziku i izvedbi na stranim jezicima hrvatskih izvođača do 1840. godine: na temelju znanstvene literature*. Ur. Branko Hećimović. Zagreb: HAZU.
- Milčetić, Ivan. 1915. *Hrvatski književni prilozi iz Međumurja i okolice grada Šoprona*. Zagreb: Tisak dioničke tiskare.
- Novak, Kristian. 2012. *Višejezičnost i kolektivni identiteti iliraca: Jezične biografije Dragojle Jarnević, Ljudevita Gaja i Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*. Zagreb: Srednja Europa.
- Orešković, Marko. 1978. Anonimi, pseudonimi, inicijali i šifre hrvatskih književnika i drugih kulturnih radnika u knjigama i periodičkim publikacijama. *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 32. Zagreb: JAZU.
- Ravlić, Jakša. 1974. Iz uredničke ostavštine Ljudevita Gaja. *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 31. Zagreb: JAZU.
- Ravlić, Jakša; Horvat, Josip. 1956. Pisma Ljudevitu Gaju. *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 26. Zagreb: JAZU.
- Schubert, Bojana. 2016. *U suton kajkavskoga književnog jezika: povijesnosociolingvistička analiza jezika Ivana Krizmanića*. Zagreb: Srednja Europa.
- Seljan, Dragutin. 1843. *Zemljopis pokrajina ilirskih iliti Ogledalo zemlje, na kojoj pribiva narod ilirsko-slavjanski sa opisanim berdah, potokah, gradovah i znatnih mestah polag sadanjeg stališa, s kratkim dogodopisnim dodatkom i priloženim krajobrazom iliti mapom*. Zagreb: Tiskom k. p. ilir. tiskarne Dra. Ljudevita Gaja.
- Stanojević, Stanoje. 1929. *Narodna enciklopedija: srpsko-hrvatsko-slovenačka*. Knjiga 4: S–Ž. Zagreb: Bibliografski zavod.
- Stepanić, Gorana. 2005. *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

- Stepanić, Gorana. 2016. Formalni eksperimenti u latinskom pjesništvu Pavla Rittera Vitezovića (1652–1713). *Pavao Ritter Vitezović i njegovo doba (1652–1713): zbornik radova s 3. međunarodne kroatološke konferencije »Pavao Ritter Vitezović i njegovo doba (1652–1713)«*. Ur. Alojz Jembrih; Ivana Jukić. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 333–348.
- Strohal, Rudolf. 1910. *Svećenici hrvatski književnici u 18. i početkom 19. vijeka okraj Velebita*. (Nastavak). *Katolički list*, 61, 49, od 8. XII. 1910., 387–391.
- Šafárik, Pavel J. 1865. *Geschichte der südslawischen Literatur*. Prag: Verlag von Friedrich Tempsky.
- Šojat, Olga. 1962. Kajkavska drama i razvitak hrvatskoga kazališta. *Rad JAZU*, 5, 326, Zagreb, 175–184.
- Šrepel, Milivoj (ur). 1899. Iz ostavine Antuna Vakanovića. *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 2. Zagreb: JAZU, 213–233.
- Težak, Spomenka. 2003. Škole pri uršulinskom samostanu u Varaždinu od 1703. do 1946. *Varaždinske uršulinke – 300 godina od dolaska u Varaždin*. Varaždin: Gradski muzej Varaždin – Uršulinski samostan u Varaždinu, 37–88.
- Ujević, Mate. 1932. *Hrvatska književnost – pregled hrvatskih pisaca i knjiga*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima.
- Vrhovac, Maksimilijan. 2017. *Dnevnik/Diarium*. Svezak 2 (1810.-1815.). Latinski tekst preveli na hrvatski jezik i bilješkama popratili Metod Hrg i Josip Kolanović. Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Winter, Marija. 1980. Ludbreški grad i njegovi gospodari. *Podravski list*, 6, 357–369.

On the Margins of Croatian National Revival: Josip Vračan and his languages

Summary

The inglorious series of forgotten Kajkavian writers, completely or almost completely unresearched, includes also Josip Vračan, who lived in the late eighteenth and the first half of the nineteenth century as a teacher in Varaždin, a priest in Ludbreg, and a chapter canon in Zagreb. The existing scholarly literature offers relatively little information on his life, while his literary and linguistic activities are described in passing and in a fragmentary manner by authors whose studies are devoted to other topics. In order to deepen and broaden the knowledge of Vračan's life and works, it is necessary to make him the focus of the analysis by reassembling his oeuvre and by situating it historically. With this goal in view, the Institute for Linguistic Research at the Croatian Academy of Sciences and

Arts has embarked on a project titled *Filling the Gaps on the Past and Present Kajkavian Map*, where Vračan's multilingual corpus is one of the research topics. This paper contributes to the topic by offering the results of recent archival research, including new insights on Vračan's life and works as well as on the (multi) lingual linguistic history of Ludbreg and its environs.

Ključne riječi: Josip Vračan, Ludbreg, višejezičnost, kajkavski književni jezik, 19. stoljeće

Keywords: Josip Vračan, Ludbreg, multilingualism, Kajkavian literary language, 19th century